

УДК 94(477):281.5УГКЦ"19"

DOI: 10.33402/ur.2023-16-101-121

Микола ЛИТВИН

доктор історичних наук, професор

завідувач відділу «Центр дослідження українсько-польських відносин»

Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1010-2329>

e-mail: lytvynmr@gmail.com

ВІД РЕАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ, СОЦІАЛЬНОЇ СОЛІДАРНОСТІ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ: СУСПІЛЬНА МІСІЯ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

Проаналізовано особливості суспільно-політичної діяльності митрополита Греко-Католицької Церкви (ГКЦ) Андрея Шептицького, посла Галицького крайового сейму і депутата Віденського парламенту (1901–1914), члена Української Національної Ради Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР), який мав вплив на керівників Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО), а почасти – членів і симпатиків та Організації українських націоналістів (ОУН). Показано його роль у державно-церковних відносинах у добу конституційної монархії Габсбургів, під час національного державотворення в ході Української революції 1917–1923 рр., у період польського авторитаризму, у вирі нацистського і сталінського тоталітарних режимів. Доведено несумісність церковних і державних пріоритетів за відсутності національної держави і демократичної влади. Стверджено, що А. Шептицький вважав своїм морально-етичним / християнським обов'язком чинити прямий чи опосередкований опір недемократичній владі, підтримуючи легальні методи громадянської непокори, виключаючи засоби фізичного терору (вбивства представників влади, опозиційних / лояльних політиків). Наголошено: як церковний діяч і громадянин, А. Шептицький прагнув дотримуватися у суспільно-політичному житті засад християнської етики, соціальної солідарності, толеранції міжнаціональних і міжлюдських взаємин. Рекомендував політикам якнайшвидше досягати громадянської зрілості й мислити не в категоріях вузькопартійних чи вузько етнонаціональних, а вселюдських, християнських. Зазначено, що важливою ознакою соціальної етики А. Шептицького став критичний аналіз суспільної дійсності: державно-політичних трансформацій, партійно-політичного протиборства, економічної конкуренції, міжнаціональних протиріч, вишколу еліт і громадянського суспільства, гуманітарної допомоги злиденним та інвалідам. З'ясовано, що у пастирських посланнях та інших публічних акціях А. Шептицький вимагав від громадсько-політичних і церковних діячів відкритості, гнучкості та динамізму, не

боятися нових адаптувань, навіть зміни особистих переконань; критикував догматизм лівих сил (соціалістів і комуністів), які пропагували войовничий атеїзм, ліквідацію приватної власності, колективне ведення сільського господарства. Як християнський пастир, він критикував тактику індивідуального терору праворадикальних сил, а також антинародну політику тоталітарних режимів Німеччини й СРСР. Об'єктивною ознакою суспільного вдосконалення вважав підвищення рівня освіти всіх – політиків і священнослужителів, господарників, молоді.

Ключові слова: Андрей Шептицький, суспільно-політичні процеси, держава, визвольний рух, громадянське суспільство, соціальна доктрина, освіта, наука.

Мета міждисциплінарної статті – розкрити засади суспільно-політичної діяльності митрополита ГКЦ Андрея Шептицького у добу Австро-Угорської монархії, Української національно-демократичної революції 1917–1923 рр., у період міжвоєнної Польщі, час етнополітичних потрясінь нацистського і радянського тоталітарних режимів. Висвітленню актуальної наукової проблеми сприяв критичний аналіз доробку українських та зарубіжних дослідників, а також наявного археографічного матеріалу, насамперед спадщини митрополита щодо нагальних суспільно-політичних і соціальних викликів кінця XIX – першої половини XX ст., подолання поділу між християнським Сходом і Заходом.

Народився Роман (у чернецтві Андрей) Шептицький у с. Прилбичі на Львівщині. Походив зі сполонізованого українського боярського роду, з якого вийшли ігумени, чотири єпископи і три митрополити Греко-Католицької церкви. Батько – граф Іван (у документах також Ян Кантій (Jan Kanty Remigian Szeptycki)) Шептицький, який вважав себе «русином», утримував родовий маєток – понад 2 тис. моргів у п'яти селах; у 1889–1895 рр. був обраний послом Галицького крайового сейму (входив до польського консервативного клубу, що розпустився 1894 р.) і разом із дружиною графинєю Софією Фредро (Zofia Ludwika Cecylja Konstancja Fredro), публіцисткою і маляркою-портретисткою, дочкою відомого польського письменника і драматурга Александра Фредро (Aleksander Fredro) виховував сімох синів (двоє померли в дитинстві). У молодості Роман Шептицький (Roman Aleksander Maria Szeptycki) змінив обряд з латинського на грецький. Після навчання у краківській гімназії св. Анни (1879–1883) служив в уланському полку австрійської армії (1883–1884; захворів на скарлатину і звільнився), студював право в університетах Бреслау (нині – Вроцлав, Польща) і Кракова (1884–1887), де здобув ступінь доктора права (1888) (Гузар, 2015, с. 36–76). Студент Р. Шептицький 1887 р. побував на Наддніпрянщині, де ближче познайомився з українською культурою і літературою, зустрівся з істориком Володимиром Антоновичем, який бував у Львові в 1880 і 1895 роках, на той час відійшов від ідеології проросійського народництва та став одним із чільників українського національного руху; допитливому галичанинові подарував збірку українських народних пісень. Того ж року у Москві Р. Шептицький обговорив історико-релігійні проблеми (при самоварах) з російським істориком Дмитром Соловйовим (Дмитрий Соловьёв.) (Горак, 2020, с. 114–162; Чорновол, 2017, с. 96, 123).

У 1888 р. юнак вступив до новіціату монастиря Чину св. Василя Великого (ЧСВВ) у Добромилі. 1892 р. склав перші монаші обітниці у Кристинопільському монастирі ЧСВВ, тоді ж Перемишльський єпископ Юліан Пелеш (Julian Pelesz)

висвятив його на священника, 1896 р. А. Шептицький став ігуменом Святоонофривського монастиря ЧСВВ у Львові. У 1899 р. імператор Франц Йосиф (Franz Joseph) іменував А. Шептицького на Станиславівського єпископа ГКЦ. 1901 р. він був інтронізований на митрополита Галицького, архієпископа Львівського, єпископа Кам'янець-Подільського (Гузар, 2015, с. 36–79). Новий глава ГКЦ прагнув відновити повноту християнського життя, східні традиції: повернути східне богослов'я, східну літургійну практику Київської церкви. На відміну від свого попередника – митрополита (1899–1900) Юліана Сас-Куїловського (Julian Kułowski), який підтримував москвофілів і неприхильно ставився до участі душпастирів у політичній діяльності, вважаючи її шкідливою, А. Шептицький брав активну участь в численних духовних місіях і реколекціях у містах і селах, організовував масове паломництво на Святу землю і в Рим, був добре обізнаним із суспільно-політичним життям монархії; вважав, що духовне паломництво має бути невіддільним від суспільних (соціальних) завдань духовенства (Колб, 2016, с. 307–310; Пропамятна книга, 1907, с. 3–300). Голова Наукового товариства імені Шевченка (НТШ) М. Грушевський певний час критично ставився до новообраного митрополита, вважаючи, що той буде намагатися колонізувати ГКЦ і підпорядкувати її політичним інтересам.

Перші уроки політичної діяльності в умовах конституційної монархії юнак засвоїв не лише від батька, але й від молодших братів – доктора світського і канонічного права, випускника Ягеллонського університету та Інституту політичних досліджень у Парижі Казимира Шептицького (1869–1951) і генерал-майора царсько-королівської армії Австро-Угорщини (згодом військового міністра відродженої Польщі) Станіслава Шептицького (Stanisław Maria Jan Szeptycki) (1867–1950). Першого нерідко називали найбільшим лобістом Галичини в Австро-Угорській монархії за його діяльність у Галицькому сеймі та Віденському парламенті (1900–1907, представляв Перемишльський округ), де він розробляв законопроекти про рільничі профспілкові організації, пенсійне забезпечення, реформування лісового господарства, виступав при розгляді річних бюджетів, зокрема їхньої освітньої складової; постійно оприлюднював свої посольські звіти перед виборцями (Пікулик, 1997, с. 3–61; Матковський, 2019, с. 3–660).

Як член Палати вельмож австрійського парламенту (1901–1918), віриліст (1901–1914) і віцемаршалок Галицького крайового сейму (1901–1912), А. Шептицький часто спілкувався з лідерами українських представництв Олександром Барвінським, Євгеном Олесницьким, Юліаном Романчуком, Євгеном Петрушевичем, Костем Левицьким та іншими представниками Українсько-руського сеймового клубу; сприяв розвитку національної освіти, соціальному захисту знедолених, демократизації виборчих кампаній, українсько-польському сеймовому порозумінню. Уважно стежив за студентським рухом (Чорновол, 2010, с. 113–114). На знак підтримки сецесії українських студентів Львівського університету тимчасово закрив греко-католицьку семінарію, а 1903 р. приєднався до бойкоту разом із українськими послами Галицького сейму. Однак всупереч багатьом українським політикам, зокрема Кирилу Трильовському, Лонгину Цегельському, застерігав українців перед спокусою освячення вбивства 12 квітня 1908 р. львівським студентом Мирославом Січинським галицького намісника Анджея Потоцького (Andrzej Kazimierz Potocki): «Злочин, здійснений в ім'я патріотизму, є злочином не тільки щодо Бога, але й щодо

власного суспільства – є злочином щодо вітчизни... Як русини мусимо піднести якнайголосніше протести проти самої думки, що святій національній справі можна служити закривавленими руками» (Гайова та ін., 1998, с. 422–428).

Андрей Шептицький прагнув українсько-польського політичного діалогу, але рівноправного і відкритого. Однак він не сприймав «закулісся» політики нової ери, започаткованої одним зі своїх попередників, митрополитом (1885–1888) Сильвестром Сембратовичем (Sylwester Sembratowicz), бо її «ненавидить народ і духовенство». Він вважав своїм обов'язком «очистити концепцію Унії і політичних нашарувань», підкреслюючи, що «польська політика завжди була не на користь українцям». Хоча при цьому зауважив: «Я ніколи жодного поганого слова не сказав про поляків; ніколи не говорив про ті терпіння, які нам завдавала польська політика» (Гайова та ін., 1999, с. 723). Однак, як і Сильвестр Сембратович, А. Шептицький прагнув утримати Церкву у межах католицької системи цінностей, австро-угорського роялізму та польсько-українського порозуміння. Як свідчать сучасники, під «закуліссям» митрополит бачив прихований опір окремих польських політиків будь-яким поступкам на користь українських інтересів, а також падіння зацікавлення австрійської влади у вирішенні українських питань; вдале використання поляками внутрішньо-політичних суперечностей для перешкоджання прямим контактам українських політиків із Віднем (Мудрий, 2011, с. 360–362). Чи не тому митрополит долучився до нових і конкретних українсько-польських домовленостей про виборчу реформу, яка напередодні Першої світової війни мала збільшити представництво українців у Галицькому сеймі й Австрійському парламенті (За свободу, 2021, с. 193–197, 203, 208–219; Чорновол, 2002, с. 254, 266). Так, 29 травня 1913 р. у пастирському посланні до вірян і духовенства «О виборчій реформі» він переконував: «Реформа виборчого права надасть, – як надіємося – широким масам нашого селянства і всім верствам суспільности безпосередню участь в установчій праці краю»; водночас уважав, що «обов'язки кураєвого правительства завести і удержувати лад, щоби ми, обидва народи у себе і між собою, могли мирно по християнськи жити. Надіємося, що краєве правительство буде поступати безсторонно і дбати о правний порядок в часі виборів і поза тим часом. Великою заслугою і нашої і польської сеймової і парламентарної репрезентації буде обдумати таке сформульоване виборчих прав, такий поділ чи мандатів чи округів, щоби по змозі було виключене і перекупство» (Гайова та ін., 1998, с. 433–434). Він вважав тяжким гріхом, «браком характеру і чести» продаж «своїх пересвідчень», насильство в ході виборчих кампаній. У зв'язку з тим митрополит закликав: «При вічах, нарадах і передвиборчих агітаціях стережіться обмови і клевети, майте до всіх любов, але свого держіться. Тримайтеся разом, віддавайте голоси на добрих і свідомих християн, які уміли би вибирати послом найліпшого кандидата». Далі А. Шептицький зауважив, що послі-українці повинні вміти в сеймі боронити права Церкви і народу, зокрема хліборобів, учителів і молоді, духовенства, міщан задля їхнього культурного й економічного поступу (Гайова та ін., 1998, с. 436).

Як законслухняний громадянин, А. Шептицький вважав, що влада повинна жити за законом, розробляти теоретичні і практичні доктрини, які суспільство має критично осмислювати і не приймати «насліпо». Вказані доктрини, на його думку, мали «відповідати правді і потребам людей». Важливим у владному управлінні

вважав також «особистий вплив», участь кожного у продукуванні «правдивого добра». Заразом людям треба діяти «свобідно», розумно і «не сліпо» (Гайова та ін., 1998, с. 270–271). На його думку, «влада держави» повинна насамперед опікуватися правами «одиноць», тобто своїми громадянами, поважати «приватну власність» у формі продукції, землі та ін. (Гайова та ін., 1998, с. 145–146, 149–151, 167). Церква, як і загалом громадськість, резюмує А. Шептицький, мусять постійно піднімати «матеріальний добробут» бідних, дбати про «вартість їх праці», надавати юридичну допомогу щодо розвитку їхньої «домашньої і рільничої господарки», боронити «перед визиском торгівлі». Він особливо критикував «несправедливу» «теорію комунізму», а також «рух соціалістичний», який був «звернений проти Церкви і віри» й не поважав приватної власності (Гайова та ін., 1998, с. 141).

За перебігом українсько-польського діалогу в парламенті, Галицькому сеймі та за діяльністю А. Шептицького пильно стежив уряд Росії. Власне її дипломати з посольства у Відні й консульства у Львові в 1913–1914 рр. регулярно доповідали міністру закордонних справ Росії Сергію Сазонову (Сергей Сазонов), зятю прем'єра Петра Столипіна (Пётр Столыпин), про можливе примирення (а згодом – непримирення) українців і поляків щодо лібералізації виборчої реформи, відкриття українського університету, що може стати «розсадником української культури... не лише в Габсбурзькій імперії, але й в Росії» (Мазур, 1997, с. 58–61).

У меморандумі А. Шептицького до австрійського уряду 15 серпня 1914 р. підкреслено необхідність відірвання Наддніпрянщини від Росії й надання їй «характеру національної території», а також відділення Української Церкви від Російської, відновлення єдності Української Церкви (Гайова та ін., 1999, с. 609–612). У зв'язку з вибухом війни, 21 серпня 1914 р., він опублікував послання «Мир у Господі і наше архієрейське благословення», в якому ще раз нагадав про загарбницькі плани московського царя й закликав підтримати сто тисяч українських вояків австрійського війська, які боронять добро і рідні землі (Гайова, 2019, с. 287).

Варто зауважити, що проблему державно-політичного статусу України після поразки Росії митрополит А. Шептицький обговорював ще напередодні Великої війни із представником міністерства закордонних справ Австро-Угорщини Емануїлом Урбасом (Emmanuel Urbas). Цей план допускав іменування австрійським монархом нового гетьмана України, який би був не лише главою держави, а й головнокомандувачем війська. Посередником в українсько-австрійському діалозі нерідко виступав Вільгельм Габсбург (Wilhelm Franz Joseph Karl von Habsburg-Lothringen) (Василь Вишиваний), який підтримав вказану ідею (Расевич, 1997, с. 35–36).

У вересні 1914 р. російська окупаційна військова адміністрація порушила політичну справу проти А. Шептицького, якого депортувала до Росії, а саме у Спасо-Єфимівський монастир Суздаля, де він перебував до Лютневої революції 1917 р.; у червні–жовтні того ж року він через Швецію, Німеччину, Швейцарію повертається у Київ (Гайова та ін., 1999, с. 601; Гузар, 2015, с. 81). До Росії також викрали архів митрополита, який було повернуто до Львова лише після ухвал Ризького миру (Żiemba, 1994, с. 213–215).

Владика добре знав творчість істориків В. Антоновича, М. Грушевського, І. Крип'якевича та ін. Сприяв розвитку мережі національних громадських структур, зокрема парамілітарних молодіжних товариств «Сокіл», «Січ», «Пласт». За

його сприяння 13 червня 1917 р. у Петрограді створено екзархат Російської Греко-Католицької Церкви (де-юре – Греко-Кафолітична Церква у Державі Російській) на чолі з екзархом Леонідом Фьодоровим (Леонид Фёдоров), а також Товариство прихильників возз'єднаних церков, до якого ввійшли священники і миряни ГКЦ і Православної Церкви (Авакумов, 2004, с. 730–741). У Петрограді А. Шептицькому влаштували патріотичну зустріч представники української громади на чолі з проф. Олександром Лотоцьким. А. Шептицький прагнув не спрямовувати для роботи в Росії священників москвофільської орієнтації. Глава російського уряду Петро Столипін стверджував, що митрополит підтримує сепаратистські тенденції в українських провінціях імперії, а тому вважав ГКЦ небезпечною силою. Водночас митрополит у час Української революції критикував зовнішню політику Росії, яка ще до Великої війни «готувалася до політичної і релігійної експансії нашого краю», підтримувала політику галицьких москвофілів; вважав, що дії москвофілів і частково русофілів сприяють поширенню «російської ідеї» (Гайова та ін., 1999, с. 718). Не менш дошкульно він ганив ідеологію більшовизму, «який через свій антиукраїнський характер неспроможний прихилити до себе ані малих фермерських власників, ані нашу інтелігенцію». Також критикував політику газети «Вперед» – «соціалістичного органу з неприхованою большевицькою орієнтацією» (Гайова та ін., 1999, с. 719).

Митрополит підтримував ідеї Української революції 1917–1923 рр.; окремі її провідники, зокрема Павло Скоропадський, а також члени Українського православної собору розглядали можливість обрання А. Шептицького Главою єдиної Української Церкви (Гузар, 2015, с. 81; Гайова та ін., 1995, с. 177–178). На засіданні комітету Української Центральної Ради (УЦР), 26 квітня 1917 р. у Києві комісар Галичини і Буковини Д. Дорошенко доповів присутнім про плани митрополита відвідати Київ; в обговоренні заходів щодо прийняття А. Шептицького («треба... привітати, але не занадто пишно») за участю клубу «Родина» виступили Сергій Єфремов, Михайло Грушевський (зустріч не виносити на «широкий форум»), Людмила Старицька-Черняхівська, Володимир Винниченко (Смолій та ін., 1996, т. 1, с. 74–77). По приїзді до столиці митрополит виступив на з'їзді кооператорів Київщини, зустрічався із членами УЦР, де його називали «князем Української Церкви»; С. Єфремов прибуття митрополита прирівняв із в'їздом Б. Хмельницького до Києва після перших перемог козацтва над польською шляхтою. На цій зустрічі А. Шептицький ще раз наголосив на необхідності обов'язкового відокремлення України від Москви. Тоді ж призначив екзарха для греко-католиків Наддніпрянської України з осідком у Києві (Горак, 2020, с. 104–105; Гузар, 2015, с. 81; Смолій та ін., 1996, т. 1, с. 37).

По дорозі з Росії до Львова, зокрема у листі з Гамбурга 23 липня 1917 р. до Євгена Олесницького, він зауважив, що УЦР у Києві працює дуже обережно, а її дії активізує насамперед військо. Інформацію про революційні події 1917–1921 рр. на батьківщині, проблеми української зовнішньої політики він систематично отримував від дипломата Української Народної Республіки (УНР) Михайла Тишкевича, дипломата ЗУНР Григорія Микитея та ін. (Гайова та ін., 1999, с. 647, 656–657, 660–661, 668–670, 683–685, 689, 691, 702, 704, 720).

Про революційні події на Далекому Сході (Зеленому кліні, де проживало понад 50 тис. українців), діяльність Української Маньчжурської окружної ради 1920 р.

розповідав у листах до А. Шептицького голова філії товариства «Просвіта» у м. Харбіні І. Паславський, зазначивши, що «українське тимчасове» визволення вилилося у формі кількох сотень організованих громад, товариств («Просвіта», «Січ» та ін.), спілок, кооперативів. На прохання останнього А. Шептицький 1930 р. надіслав представника греко-католицької місії, який мав «українізувати церковне життя» і «відсепарувати» місцеві громади від «московської церкви». До речі, зацікавлення до цього далекого краю А. Шептицькому привив брат С. Шептицький, який у час російсько-японської війни працював військовим аташе Австро-Угорщини у Харбіні й з думкою якого рахувався цар Франц Йосиф I (Матковський, 2019, с. 251).

Після повернення з Росії 28 жовтня 1917 р. А. Шептицький освятив у с. Розвадів на Львівщині прапор легіону Українських січових стрільців (УСС) і благословив січовиків на «великі діла» (Лазарович, 2018, с. 134–135), утримував у Львові стрілецький прихисток для хворих та поранених вояків. Добре знав проблеми і здобутки Боевої управи УСС, активно спілкувався зі старшинами, наприклад, Михайлом Галушинським, Левом Гецом, Мироном Тарнавським та ін. (Гайова та ін., 1999, с. 63, 637; Гентош, 2015, с. 401). Неодноразово зустрічався з Василем Вишиваним, що командував австрійською військовою групою, до якої входив легіон УСС. Підтримував державно-політичні плани міжпартійного Союзу Визволення України. 18 лютого 1918 р. А. Шептицький виступив в австрійській Палаті панів (Віденському парламенті), схваливши компроміси Брестського миру, який актуалізував етнографічні кордони УНР, право народів на самовизначення. Вказану проблему він озвучив також у виступі («по Богослуженні») в Святоюрському соборі (Гайова та ін., 1999, с. 680–681). Про наслідки Брестського миру митрополит розмовляв 29 квітня 1918 р. з головою уряду Австро-Угорщини Е. Зайдлером (Ernst Seidler von Feuchtenegg), який пообіцяв винести на обговорення поділ Галичини на українську і польську частини (Тимченко, 2013, с. 66).

У час розпаду монархії 18 жовтня 1918 р. був обраний членом Української Національної Ради Української держави (з 13 листопада – ЗУНР); разом з єпископами Г. Хомишиним і Й. Коциловським, отцями А. Бандерою, П. Філясом, М. Цегельським, Ю. Дзеровичем, О. Погорецьким, Ф. Чайківським, С. Юриком, членами Української християнсько-суспільної партії брав участь у законотворчій діяльності цього органу; організував Зарядче Преподобництва при військовому міністерстві ЗУНР і Польове Преподобництво при Начальній команді Галицької армії (Литвин, 1998, с. 188–189). Намагався вирішити гуманітарні проблеми польсько-української війни у складі українсько-польської комісії, яка засідала на початку листопада 1918 р. у будівлі Львівської торгово-промислової палати й у спільній відозві до громадян міста актуалізувала необхідність досягнення тимчасового перемир'я, організацію заходів безпеки. Ініціював звільнення у березні 1919 р. з таборів інтернування римо-католицьких священників. Намагався призупинити криваве протистояння між українцями та поляками через листування з римо-католицьким арцибіскупом Юзефом Більчевським (Józef Bilczewski). Неодноразово звертався до Апостольського Престолу, папи Бенедикта XV (Benedictus PP. XV) з вимогою припинити свавілля польської військової адміністрації у Галичині щодо цивільного населення, звільнити з полону й інтернувати галицьких українців, зокрема греко-католицьких священників. Однак А. Шептицькому не вдалося відкрити

офіційне дипломатичне представництво ЗУНР у Римі (Ватикані). Щоправда, 1921 р. було призначено представника ЗУНР на чолі з Володимиром Бандрівським до Італії (Красівський, 1996, с. 3–36; Литвин, 2015, с. 13–23). Зрештою, після 1923 р., ганебної ухвали Ради амбасадорів і закінчення «Апостольської візитації русинів у Галичині» Джованні Дженоккі (Giovanni Genocchi), проблема Східної Галичини стала менш актуальною для Апостольського Престолу, який прагнув не загострювати ситуації у краї та можливих зловживань польської влади; нунцій підтримував ідею створення українського університету (наприклад, у Коломиї) з богословським факультетом (Гентош, 2006, с. 206–436).

У добу ЗУНР митрополит намагався гармонізувати міжнаціональні відносини. Зокрема, висловив співчуття родинам, жертвам єврейського погрому 22–24 листопада 1918 р. у Львові, виділивши їм (услід за урядом) особисто 500 корон (Фан та ін., 2019, с. 23–43). Після закінчення польсько-української війни А. Шептицький неодноразово зустрічався і переписувався з місцевими рабинами, активістами єврейського громадського життя, був прихильником ідеї «відродження жидівського народу і реституції жидівської держави в Палестині» (Гайова та ін., 1999, с. 802, 896–897).

Глава церкви мав прямі й опосередковані контакти з лідерами Української революції. У листі до П. Скоропадського 7 листопада 1918 р. писав про необхідність кращої поведінки його армійців до «безборонного» місцевого населення. (Гайова та ін., 1999, с. 690–691). Судячи з листа В'ячеслава Липинського від 22 січня 1931 р., митрополит згодом змінив своє ставлення до гетьмана, дії якого В. Липинський охарактеризував «політично безхарактерними» (Гайова та ін., 1999, с. 817–819). 23 січня 1920 р. С. Петлюра листовно подякував митрополиту за працю для добра українського народу (Гайова та ін., 1999, с. 701–702). Не секрет, що глава Церкви (як і Володимир Чельницький, Степан Баран, Микола Ганкевич та деякі інші галицькі політики) не вважав зрадою варшавську угоду Петлюри – Пілсудського (Szumilo, 2021, s. 327; Литвин, 2018, с. 364).

Після військової окупації Східної Галичини Польщею А. Шептицький на дипломатичному рівні у країнах Європи та Америки в 1921–1923 рр. відстоював право українців на державно-політичне самовизначення, соборність українських земель. У вересні 1923 р. зустрівся з прем'єр-міністром Франції Р. Пуанкаре (Raymond Nicolas Landry Poincaré), головою Ради амбасадорів Ж.-М. Камбоном (Jules Cambon), намагаючись актуалізувати проблему збереження прав і свобод українців у Польській державі (Цвенгрош, 1993, с. 181–182). Незважаючи на перепони варшавської влади, у вересні 1923 р. важкохворого митрополита звільнили з ув'язнення у Познані й дозволили повернутися у Галичину; його візиту сприяли численні листи-звернення і протести послів-українців сейму, Управи Української народної трудової партії, а також брат генерал С. Шептицький, на той час військовий міністр Польщі, який не поділяв політичних поглядів старшого брата й схилився до лояльності до влади. Розуміючи безпідставність надій на швидке національно-державне визволення, А. Шептицький таки рекомендував західноукраїнським політикам порозумітися з польською владою заради майбутнього співжиття. Водночас прагнув не допустити узалежнення ГКЦ від державно-політичних впливів Варшави.

Восени 1930 р. А. Шептицький намагався призупинити «пацифікацію» карних експедицій польських силових структур майже 450 східногалицьких сіл, у

ході яких відбувалися масові арешти неугодних українців, погроми приміщень громадських товариств «Просвіта», «Сокіл», «Луг», «Пласт», кооперативних структур, приміщення бібліотеки, музею і книгарні НТШ у Львові (Висоцький, 2019, с. 56–82; Гентош, 2014, с. 91–112; Ostanek, 2017, s. 17–213). Попри хворобу, митрополит прибув із протестною місією до Варшави, де 1 жовтня 1930 р. зустрівся з міністром внутрішніх справ Філіціаном Славоєм Складовським (Felicjan Sławoj Składkowski), а наступного дня – з віце-прем'єром Юзефом Беком (Józef Beck), якому ствердив, що «т. зв. пацифікація на практиці зводиться до того, що поліційні та військові відділи допускаються у місцевостях, через які проходять, масових надужит' і безправств у відношенні до сільського українського населення та у відношенні до українського національно-культурного дорібку по селах і містах»; підкреслив, що відповідальність за підпали радикальних сил не можна перекидати на все мирне населення; зауважив, що пацифікаційна акція «приносить у результаті найбільше користи для комуністів» (Висоцький, 2019, с. 70–71). Під час наступного прильоту до столиці 7 жовтня 1930 р. (для участі в міжнародному конгресі з питань боротьби з торгівлею людьми) він знову зустрівся з представниками центральної влади – міністром юстиції Станіславом Царом (Stanisław Car), міністром релігійних конфесій і публічної освіти Станіславом Червінським, де знову актуалізував проблему причин і наслідків «пацифікації» (Висоцький, 2019, с. 71–72). Услід за митрополитом аналогічні переговори з представниками міністерства внутрішніх справ, керівництвом Львівського воєводства здійснили провідники УНДО (Висоцький, 2019, с. 56–72).

У пастирському листі українського греко-католицького єпископату в Галичині, який підписав 13 жовтня 1930 р. митрополит Андрей, ще раз засуджено провокаційні дії радикальних сил (як українських націоналістів, так і комуністів), за що «масово карають наш нарід», «нищиться культурний і господарський доробок людей», відбуваються «знуцання над безборонними і невинними людьми» (Висоцький, 2019, с. 238–240). Рішучу позицію А. Шептицького щодо вказаної антиукраїнської акції 20 жовтня схвалив посол Великобританії у Варшаві Вільям Ерскін (William Erskine) (Висоцький, 2019, с. 241). У новому листі від 24 жовтня 1930 р. до відповідального працівника міністерства закордонних справ Польщі Яна Лося (Jan Łoś), який вважався речником польсько-українського порозуміння, А. Шептицький наполягав, щоб уряд терміново зупинив діяльність поліційних і військових карних експедицій у краю, які супроводжувалися брутальністю і гвалтами населення (Висоцький, 2019, с. 262). До подальших переговорів митрополит залучив досвідченого душпастиря і політика Т. Войнаровського (Лось, 2018, с. 160–170).

Андрей Шептицький неодноразово звинувачував польський уряд у подвійній моралі й нерівноправному трактуванні всіх громадян держави. У міжвоєнний період у відкритій митрополитом Народній лікарні пройшло реабілітацію чимало ветеранів легіону УСС і Галицької армії (ГА). Він також опікувався дитячими захистами, в яких перебували діти-сироти Першої світової та польсько-української воєн; для них виділив 364 га землі. Сприяв організації та діяльності Українського крайового товариства опіки над інвалідами, Фонду вдів і сиріт по греко-католицьких священниках, Товариства охорони воєнних могил, яке упорядковувало могили вояків легіону УСС, армії УНР і ГА у Львові, Станіславові, Тернополі, Золочеві,

Рогатині, Бережанах та ін. Надавав фінансову допомогу українській пресі, приватним школам, музеям, громадським товариствам, насамперед «Пласту», який вишколював майбутніх вояків українських військових формацій. Допомогавав галицьким і наддніпрянським митцям – М. Бойчуку, В. Дядинюку, С. Гординському, П. Андрусіву, М. Сосенку, І. Северину, Я. Гніздовському, М. Гаврилку, О. Новаківському, С. Литвиненку, В. Кричевському, П. Ковжуну, Р. Лісовському. Підтримував Національний музей у Львові, який збирав мистецькі твори доби Української революції. Завдяки дипломатичному хисту А. Шептицького в Галичину вдалося повернути з-за кордону багато творів мистецтва (дзвони, ікони та ін.), які було вивезено в ході воєнних подій 1914–1919 рр. (Литвин, 2015, с. 7–30).

Добре орієнтуючись у політичному житті краю, митрополит критикував партійне взаємопоборювання – «помилковий партійний патріотизм, який, притягуючи одних, відштовхував других». Натомість уважав, що «справжній патріотизм» – це насамперед любов до ближнього. Він визнавав, що «завжди старався не підтримувати однієї партії на противагу другій, це було дуже важко, оскільки ці партії були поділені самою концентрацією національної ідеї (українці і русофіли)» (Гайова та ін., 1999, с. 724–726). Критикуючи «партійні роздори» і війни, він наголошував, що «у суспільній праці» повинно бути «порозуміння»; натомість гнівно засуджував «доктрину соціалістів», яка прагнула до «матеріального добробуту» без «християнської віри» (Гайова та ін., 1998, с. 250, 288–292).

Митрополит допомагав діячам Української національно-демократичної партії, згодом – центристського Українського національного демократичного об'єднання. Зокрема, адміністратор митрополичих лісів о. Тит Войнаровський, якого нерідко називали «міністром до фінансів» Церкви, входив до керівництва Української національно-демократичної партії (згодом Української народної трудової партії, УНДО), від якої ще 1907 р. обирався до Віденського парламенту. У 1921 р. за ініціативою уряду ЗУНР і А. Шептицького він брав участь у переговорах із польським прем'єр-міністром Станіславом Грабським (Stanisław Grabski) щодо вирішення української проблеми (Швагуляк). У середині 1930-х років глава Церкви підтримував курс УНДО на «нормалізацію» українсько-польських відносин (Гентош, 2015, с. 398–399). Беручи до уваги активну громадську позицію А. Шептицького, члени Президії УНДО Василь Мудрий і Володимир Целевич 12 квітня 1937 р. запропонували йому вступити до цієї партії «як чільному українському громадянину й прихильнику партії» (Гайова та ін., 1999, с. 871). Він відмовився, однак систематично фінансував друкований орган УНДО – «Діло», був членом надзірної ради Видавничої спілки газети, її найбільшим інвестором, передавши на її підготовку та друк не менше 100 тис. золотих (Гайова та ін., 1999, с. 875–876). Керівництво УНДО неодноразово інформувало А. Шептицького про діяльність її структур і закликала долучати до партійних заходів душпастирів, громадських активістів, кооператорів (Гайова та ін., 1999, с. 788–790). Член УНДО В. Целевич від імені Української парламентської репрезентації 1938 р. виступив на захист митрополита, якого польські послы сейму звинуватили у «протипольській і протидержавній політиці», навіть «советофільстві», а «святий Юр» обізвали кузнею проти польської політики; безпідставно стверджували, що той підтримував торгівлю української кооперації «із Совітами» (Гайова та ін., 1999, с. 879; Гентош, 2015, с. 186–210).

Не секрет, що митрополит уважно стежив за діяльністю перших українських клерикально-політичних структур – Католицького русько-народного союзу (створений 1896 р. за підтримки митрополита Сильвестра Сембратовича), Християнського суспільного союзу (створений 1911 р. за ініціативою О. Барвінського), згодом Української католицької народної партії (створена 1930 р. за підтримки єпископа Григорія Хомишина; від 1932 р. – Українська народна обнова), однак через різні обставини, їхню організаційну слабкість або й розбіжності з їхніми творцями, політичну обережність А. Шептицький дієво не підтримав ці політичні проєкти (Аркуша, 2004, с. 63–99; Чорновол, 2017, с. 218–225; Орлевич, 2013, с. 200–208; Єгрешій, 2006, с. 106–108; Кліш, 2012, с. 343–346; Гентош, 2015, с. 186–210).

Натомість митрополит прагнув надати суспільно-політичної ваги «своїй» «понадпартійній організації» – Українському Католицькому Союзу (УКС), який з 1931 р. відстоював національні і суспільні принципи життя народу, захищав його віру і мораль, зокрема від 1933 р. у ході масових з'їздів «Українська молодь – Христові», до якої дієво долучилися вихованці товариства «Луг» і «Пласт». Союз видавав часописи «Мета», «Христос наша сила» й у політичній діяльності підтримував УНДО (Гайова та ін., 1999, с. 875–876). Глава Церкви патрунував також Католицьку акцію української молоді, яка подекуди ідеологічно була близькою до ОУН і Фронту національної єдності. Окремі дослідники вважають, що митрополит Андрей, маючи суттєві зауваження до ідеології т. зв. християнського націоналізму, прагнув її виправдати, а не поборювати. Зрештою, деякі діячі УКС вважали можливим союз із «модерним націоналізмом» задля боротьби з виявами комунізму і лібералізму (Кісь, 2018, с. 127–128).

Очевидно, що митрополит добре знав батька Степана Бандери – о. Андрія Бандеру, члена Української Національної Ради ЗУНР, капелана Галицької армії. Один із провідників ОУН Андрій Мельник працював у 1929–1938 рр. управителем Львівської митрополії ГКЦ, за що згодом йому та Йосифу Сліпому дорікали радянські спецслужби (Кокін та ін., 2005).

Як свідчать документи, лідер ОУН Євген Коновалець не лише листувався з Андреем Шептицьким, а й неодноразово скеровував до нього свого посланця Євгена Ляховича (1933), прагнучи якщо не співпраці, то принаймні публічної нейтральності. Зрештою, митрополит, очевидно, знав, що серед кліру є прихильники націоналістичної ідеології, а окремі душпастирі – члени ОУН. Зокрема, парох львівської церкви Святого Петра і Павла Ярослав Чемеринський від 1930 р. був призначений фінансовим референтом Крайової езекутиви ОУН на західноукраїнських землях, а в 1932–1933 рр. тимчасово виконував обов'язки крайового провідника ОУН. Завдяки пароху Святоюрського собору, діячеві УНДО (від неї обирався до польського сейму) Леонтію Куницькому, в його помешканні в прибудові собору у лютому 1929 р. відбулася нарада УВО. Через рік, у лютому 1930 р., у підземеллі собору за сприяння вказаного отця організували спільну конференцію ОУН і УВО (Гентош, 2015, с. 142–143).

Митрополит підтримував також представників наддніпрянської військово-політичної еміграції. Зокрема, старшина Армії УНР Іван Шендрик упорядковував митрополичий архів. У 1938 р. архів митрополита уклав угоду з полковником Армії УНР Олександром Доценком на «видання архівних матеріалів до історії визвольної

боротьби 1917–1923 рр.», упорядкування збірника документів у Львові під назвою «Літопис Української Революції»; його автору було визначено зарплату авансом (10,5 тис. злотих) (Гайова та ін., 1999, с. 885–886). Знаючи бажання митрополита зберегти для нащадків цінні історичні документи доби Українських визвольних змагань, адвокат із Волині Григорій Степура запропонував передати збірку друків, відозв, преси, документів особового походження із Харківщини, Курщини, Воронежчини, Війська Донського, Чорноморського старости доби Української революції (Гайова та ін., 1999, с. 824–825).

Андрей Шептицький листувався з відомими суспільно-політичними, військовими і культурно-освітніми діячами Олександром Барвінським, Володимиром Бачинським, Михайлом Галушинським, Сидором Голубовичем, Андрієм Чайковським, Іваном Крип'якевичем, Теофілом Окуневським, Євгеном Олесницьким, Гнатом Хоткевичем, Володимиром Сінгалевичем, Іваном Пулюєм, Павлом Скоропадським, Симоном Петлюрою, Павлом Карманським, Володимиром Охрімовичем, Софією Русовою, Юліаном Романчуком, Дмитром Левицьким, Осипом Назаруком, Олександром Удовиченком та ін.

Глава Церкви підтримував ділові контакти з міністром УНР Іваном Огієнком, який 1920 р. надіслав йому книги видавництва «Українська Автокефальна Церква», за що той подякував. А. Шептицький сприяв призначенню І. Огієнка на посаду вчителя української мови і літератури у Львівській семінарії ЧСВВ (1922–1923), надав йому безпечне помешкання у Львові, підтримав фінансово друк журналів «Рідна мова», «Наша культура», які заснував І. Огієнко (друкувалися у Жовківській Василянській друкарні). 1 березня 1924 р. А. Шептицький прийняв І. Огієнка у митрополичих палатах. Голова Національної ради українських жінок Софія Русова просила Андрея Шептицького допомогти в 1923 р. врятувати дітей-наддніпрянців від голодної смерті і морального занепаду й перевести їх до Європи (Чехії, Баварії, Закарпатської України). Голова Товариства колишніх вояків Армії УНР у Франції Олександр Удовиченко 1923 р. подякував А. Шептицькому за надані 800 тис. французьких франків для влаштування відпочинкового будинку для українських інвалідів війни (Гайова та ін., 1999, с. 795). А. Шептицький в 1934–1936 рр. надавав матеріальну допомогу садку-передшкіллію для дітей українських військово-політичних емігрантів у Каліші (Гайова та ін., 1999, с. 852, 867). Водночас висловлював подяку Українському товариству інвалідів (голова Д. Паліїв), Товариству охорони воєнних могил (директор Юрій Шепарович), товариствам «Луг», «Відродження», «Союзу українок», які 1930 р. долучилися до побудови Львівського шпиталю ім. митрополита А. Шептицького. 1933 р. комбатанти ГА, члени Української громади у м. Ліберці (Чехословаччина) подякували йому за благословення Стрілецького свята та освячення їхньої праці. Він надав фінансову допомогу Музею визвольної боротьби України у Празі, дозволив у греко-католицьких храмах митрополії відправи служб і панахид 24 травня 1936 р. за С. Петлюрою і всіма полеглими у визвольній боротьбі українського народу (Гайова та ін., 1999, с. 841, 843–844, 854, 864–865).

Митрополит різко критикував більшовицько-комуністичні ідеї та їхнє насильницьке впровадження в СРСР, диктатор якого Йосип Сталін (Іосиф Ста́лин) організував Голодомор проти українського народу, підтримав діяльність громадського Комітету рятунку України у Львові, який збирав кошти і продукти для знедолених

наддніпрянців (Папуга, 2008, с. 13–240). 2 вересня 1938 р. видав пастирський лист з осудом нищення польською владою понад сотні православних церков Холмщини і Підляшшя (Гайова та ін., 1995, с. 304–305; Гайова та ін., 1999, с. 847, 849–850, 880–881). Традиційними для ГКЦ були зеленосвяточні та першолистопадкові походи на могили вояків легіону УСС і ГА у Львові, Тернополі, Бережанах, Рогатині, Перемишлі та інших містах і селах краю. Партійно-політичні діячі постійно спонукали керівництво ГКЦ до сакралізації політичного простору, спадщини Українських визвольних змагань.

Якщо наприкінці Першої світової війни та під час польсько-української війни 1918–1919 рр. А. Шептицький підтримав можливість державно-політичного існування ЗУНР / ЗОУНР, то після невдач українців 1919–1921 рр., інкорпорації Східної Галичини, все більше схилився до ідеї відновлення Галицької республіки під протекторатом Ліги націй. Після того, як цю ідею не підтримали лідери Франції, Великої Британії, Італії та США, митрополит був не проти широкої автономії краю в складі міжвоєнної Польщі.

Главу Церкви також хвилювали проблеми міжнародної безпеки, послаблення демократії у країнах Європи напередодні вибуху Другої світової війни. У зв'язку з цим він 1937 р. засудив втручання лівих сил, представників «виразно комуністичного фронту безбожників» (місцевих комуністів і влади СРСР) у державно-політичне життя Іспанії (Гайова та ін., 1998, с. 502–505). Вітав проголошення Карпатської України, а її президентів о. Августина Волошину побажав «повірений Вам наряд допровадити до повної свободи і всестороннього добробуту» (Гайова, 2019, с. 167).

Митрополит 26 серпня і 1 вересня 1939 р. приєднався до резолюцій УНДО, в яких декларувалася лояльність до Польської держави й містився заклик до її захисту в стані нової війни. У ті дні він також закликав клір не покидати парафій, а вірян утриматися від провокацій і насильства (Гентош, 2015, с. 464–465).

Після приєднання Західної України до УРСР 1939 р. представники більшовицької влади зруйнували родинний маєток Шептицьких, осквернили усипальницю родини, розстріляли рідного брата Лева з дружиною. У 1940 р. А. Шептицький видав пастирське послання «Про безбожництво», в якому протестував проти владної політики атеїзму на приєднаних землях. Того ж року глава Церкви не побоявся написати листа «товаришу Сталіну», в якому засудив «важкі помилки Совітської влади, яка пропагує безбожництво», відрив народу від віри (Гайова та ін., 1999, с. 903). У 1941 р. він звернувся до полковника Армії УНР А. Мельника з вимогою порозумітися із С. Бандерою і не допустити розколу в ОУН (Посівнич, 2014, с. 337–373). Документи радянських спецслужб засвідчують зв'язки А. Шептицького з членами Української Національної Ради – уряду Української самостійної держави Ярославом Стецьком і Степаном Бандерою, його благословення цього уряду. Митрополит підтримав також гуманітарні акції Українського Центрального Комітету на чолі з Володимиром Кубійовичем (Сергійчук, 2009, с. 138, 150–151, 196).

У роки радянсько-німецької війни (1941–1945) митрополит неодноразово звертався до керівництва Німеччини, СРСР, Апостольського престолу з метою захисту мирного населення, військовополонених. Пропагував ідею міжконфесійного миру, рятуючи від нацистів не лише українців, а й євреїв, що засвідчив його протестний лист 1942 р. до Рейхсфюрера СС Генріха Гімmlера (Heinrich Himmler) й численні

пастирські послання. Знедолених євреїв переховували у Митрополичих палатах, Народній лікарні, взуттєвій фабриці «Слід», монастирях Львова, Унева, Підлютого, Кривчиць, Зарваниці, Коростева, Дори, Якторова, Брюховичів, Гаїв (під Тернополем), Перемишлян, Підгайців (Матковський, 2019, с. 542–558, 647–648; Żiemba, 1994, s. 234). У 1942 р. намагався забезпечити зберігання архівів В. Липинського, Є. Петрушевича, українські музейні колекції. Незважаючи на трагізм окупації, залишався державником-соборником, про що свідчать його слова: «Ідеалом нашого національного життя є наша рідна всенациональна хата – Батьківщина... Українська Держава, наділена християнською душею». Намагався зберегти життя сотням євреїв, відвернути акти терору щодо українців і поляків Волині та Галичини 1943–1944 рр. (Żiemba, 1994, s. 117–120). Підтримав душпастирство греко-католицьких священників в УПА, у лавах якої було чимало вояків Армії УНР і ГА. Офіційно не підтримав формування дивізії «Галичина», але вважав обов'язком надати духовну опіку її воякам-українцям, що не подобалося канцелярії Генріха Гімлера (Гунчак, 1993, с. 208; Żiemba, 1994, s. 117–120; Дзьобак, 2005, с. 95, 280, 289–290; Кокін та ін., 2005, с. 286–294).

Після відновлення радянської влади у липні 1944 р. А. Шептицький закликав населення взяти під опіку родини «тих, що в армії служать», а також поранених і зубожілих; в очних бесідах із представниками спецслужб, Уповноваженим Ради у справах релігійних культів при Раднаркомі УРСР Сергієм Даниленком-Каріном не боявся критикувати «політичні тези комунізму», «безбожництво» влади СРСР, а також роз'єднання Православних Церков; лукаво обіцяв емісарам влади, що «пошле своїх священників у ліси», щоб вони вмовили українських повстанців припинити боротьбу з Радянською владою і повернутися до мирної праці (Горак, 2020, с. 879).

У похороні А. Шептицького 5 листопада 1944 р., що проходили під наглядом радянських спецслужб, взяло участь 150 священників і понад 10 тис. мирян. Лише після його смерті тоталітарна влада на чолі з Й. Сталіним відважилася розпочати масові репресії проти провідників і вірян ГКЦ, організувавши 1946 р. т. зв. Собор, який змусив Церкву на чотири десятиліття перейти у підпілля (Сергійчук, 2006, т. 1; Сергійчук, 2006, т. 2; Боцюрків, 2005, с. 93–181).

Державно-політичний чин митрополита Андрея та душпастирів ГКЦ ще раз довів несумісність церковних і державних пріоритетів за відсутності національної держави і демократичної влади. А. Шептицький вважав своїм морально-етичним / християнським обов'язком чинити прямий чи опосередкований опір недемократичній владі, підтримуючи легальні методи громадянської непокорі, виключаючи засоби фізичного терору. Заразом як церковний діяч і громадянин, він прагнув дотримуватися у суспільно-політичному житті засад християнської етики, соціальної солідарності, толеранції міжнаціональних і міжлюдських взаємин. Рекомендував політикам якнайшвидше досягати соціальної зрілості й мислити не в категоріях кланових (вузькопартійних) чи вузько етнонаціональних, а вселюдських, християнських. Важливою ознакою соціальної етики А. Шептицького став критичний аналіз суспільної дійсності: державно-політичних трансформацій, партійно-політичного протиборства, економічної конкуренції, міжнаціональних протиріч, вишколу еліт і громадянського суспільства, гуманітарної допомоги злидненним та інвалідам. У пастирських посланнях й інших публічних акціях А. Шептицький

вимагав від громадсько-політичних і церковних діячів відкритості, гнучкості та динамізму, не боятися нових адаптувань, навіть зміни особистих переконань. Особливо критикував догматизм лівих сил (соціалістів і комуністів), які пропагували войовничий атеїзм, ліквідацію приватної власності, колективне ведення сільського господарства. Як християнський пастир, він критикував тактику індивідуального терору праворадикальних сил, а також антинародну політику тоталітарних режимів Німеччини й СРСР. Об'єктивною ознакою суспільного вдосконалення А. Шептицький вважав підвищення рівня освіти всіх – політиків і священнослужителів, господарників, молоді.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Авакумов, Ю. (відп. ред.). (2004). *Митрополит Андрей Шептицький і греко-католики в Росії*. Львів.

Аркуша, О. (2004). Український християнсько-суспільний рух у Галичині на початку ХХ століття: політика товариства «Руська громада». *Шляхами історії. Науковий збірник історичного факультету ЛНУ ім. І. Франка на пошану професора Костянтина Кондратюка*. Львів, 63–99.

Боцюрків, Б. (2005). *Українська Греко-Католицька Церква і Радянська держава (1939–1950)*. Львів.

Гайова, О., Кравчук, А. (упоряд.), Кравчук, А. (відп. ред.). (1995). *Митрополит Андрей Шептицький: Життя і діяльність. Документи і матеріали. 1899–1944, 1*. Львів.

Гайова, О., Кравчук, А. (упоряд.), Кравчук, А. (відп. ред.). (1998). *Митрополит Андрей Шептицький: Життя і діяльність. Документи і матеріали. 1899–1944, 2/1*. Львів.

Гайова, О., Кравчук, А. (упоряд.), Кравчук, А. (відп. ред.). (1999). *Митрополит Андрей Шептицький: Життя і діяльність. Документи і матеріали. 1899–1944, 2/2*. Львів.

Гайова, О., Перун, М. (2019). *На скелі віри. Митрополит Андрей Шептицький*. Львів.

Гентош, Л. (2006). *Ватикан і виклики модерності. Східноєвропейська політика папи Бенедикта XV та українсько-польський конфлікт у Галичині (1914–1923)*. Львів.

Гентош, Л. (2014). Ставлення митрополита Андрея Шептицького до «пацифікації» 1930 р. *Україна модерна*, 21, 91–112.

Гентош, Л. (2015). *Митрополит Шептицький 1923–1939: випробування ідеалів*. Львів.

Горак, Р. (2020). *Андрей Шептицький. Біографія*. Львів.

Гузар, Л. (2015). *Андрей Шептицький, Митрополит Галицький, (1901–1944) – провісник екуменізму*. Львів.

Гунчак, Т. (1993). *У мундирах ворога*. Київ.

Єгрешій, О. (2006). *Єпископ Григорій Хомишин: портрет релігійного церковного і греко-католицького діяча*. Івано-Франківськ.

- Зайцев, О., Беген, О., Стефанів, В. (2011). *Націоналізм і релігія: Греко-Католицька Церква та націоналістичний рух у Галичині (1920–1930-ті роки)*. Львів.
- Кісь, Я. (2018). *Пам'ять та ідентичність українських греко-католиків. Про джерела історичної пам'яті УГКЦ*. Львів.
- Кліш, А. (2012). Українська католицька народна партія (Українська народна обнова) в інтерпретації сучасних українських дослідників. *Україна–Європа–Світ*, 10, 343–346.
- Кокін, С., Сердюк, Н., Сердюк, С. (упоряд.), Богунов, С. (співголова ради). (2005). *Митрополит Андрей Шептицький у документах радянських органів державної безпеки (1939–1944 рр.)*. Київ.
- Колб, Н. (2016). Від Шашкевича до Шептицького: церковно-релігійне життя у Габсбурзькій Галичині. В М. Литвин (авт.-упоряд.), *Проект «Україна». Австрійська Галичина*. Харків: Фоліо, 298–317.
- Королевський, К. (2014). *Митрополит Андрей Шептицький (1865–1944)*. Львів.
- Красівський, О. (1996). *За Українську державу і церкву. Громадська і суспільно-політична діяльність митрополита Андрея Шептицького в 1918–1923 рр.* Львів.
- Лазарович, М. (2018). *Українські січові стрільці у боротьбі за волю України*. Ічня.
- Литвин М. (відп. ред.). (2021). *За свободу. Українсько-польський діалог і спроби порозуміння*. Львів.
- Литвин, М. (1998). *Українсько-польська війна 1918–1919 рр.* Львів.
- Литвин, М. (2015). *Мойсей українського народу. До 150-річчя від дня народження Андрея Шептицького*. Львів.
- Литвин, М., Науменко, К. (1995). *Історія ЗУНР*. Львів.
- Литвин, С. (2018). *Симон Петлюра у боротьбі за самостійну Україну*. Київ.
- Мазур, О., Патер, І. (1997). Українці і поляки: угода 1914 р. у світлі російської дипломатії. В П. Федорчак (відп. ред.), *Українсько-польські відносини в Галичині у ХХ ст.* Івано-Франківськ, 58–61.
- Матковський, І. (2019). *Казимир граф Шептицький – отець Климентій: польський аристократ, Екзарх Росії та Сибіру, архимандрит Студитів. Праведник народів світу, блаженний Католицької Церкви*. Львів.
- Мудрий, М., Савчик, Б. (упоряд.). (2011). *Олесницький Євген. Сторінки з його життя*. Львів.
- Орлевич, І. (2013). Русофільська течія на початку 1920-х років у Галичині. *Галичина*, 22–23, 200–208.
- Папуга, Я. (2008). *Західна Україна і Голодомор 1932–1933 років: морально-політична і матеріальна допомога постраждалим*. Львів.
- Пікулик, Н., Сенник, Л. (1997). *Климентій Шептицький – слуга Божий*. Львів: Свічадо.
- Посівнич, М. (ред. і упоряд.). (2014). *Життя і діяльність Степана Бандери: документи і матеріали*. Тернопіль.
- Пропамятна книга першого руско-народного паломництва вь Святу Землю водь 5 до 28 вересня 1906. (1907)*. Жовква.

- Расевич, В. (1997). Політик, що розминувся зі своїм часом. Історія життя Вільгельма Габсбурга. *Європейський час, 1*, 35–36.
- Сергійчук, В. (відп. ред.). (2006). *Ліквідація УГКЦ (1939–1946). Документи радянських органів безпеки, 1*. Київ.
- Сергійчук, В. (відп. ред.). (2006). *Ліквідація УГКЦ (1939–1946). Документи радянських органів безпеки, 2*. Київ.
- Сергійчук, В. (упоряд.). (2009). *Степан Бандера в документах радянських органів державної безпеки (1934–1959), 1*. Київ.
- Смолій, В. (відп. ред.), Верстюк, В. та ін. (упоряд.). (1996). *Українська Центральна Рада. Документи і матеріали, 1*. Київ.
- Смолій, В. (відп. ред.), Верстюк, В. та ін. (упоряд.). (1996). *Українська Центральна Рада. Документи і матеріали, 2*. Київ.
- Тимченко, Р. (2013). *Відносини Української Народної Республіки й Західно-української Народної Республіки (листопад 1918 – квітень 1920 рр.)*. Київ.
- Фан, Р., Павлишин, О. (наук. ред.). (2019). *Історія Єврейської національної автономії в період Західно-Української Народної Республіки*. Львів.
- Цвенгрош, Г. (1993). Національно-державні погляди митрополита Андрея Шептицького й польсько-українська війна 1918–1919 рр. *Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість*. Київ, 181–182.
- Чорновол, І. (2002). *Українська фракція Галицького крайового сейму 1861–1901*. Львів.
- Чорновол, І. (2010). *199 депутатів Галицького сейму*. Львів.
- Чорновол, І. (2017). *Нариси з історії Галичини*. Львів.
- Чорнописька, В. (2014). *Релігійна та громадська діяльність блаженного преподобномученика Климентія (Шептицького) (1869–1951)*. Львів.
- Шептицька, С. (1965). *Молодість і покликання о. Романа Шептицького*. Вінніпег; Торонто.
- Ostaneek, A. (2017). *Wydarzenia 1930 roku w Małopolsce Wschodniej a bezpieczeństwo II Rzeczypospolitej*. Warszawa.
- Szumilo, M. (Comp). (2021). *Symon Petlura. Przywódca niepodległej Ukrainy*. Warszawa.
- Żiembka, A. (Eds). (1994). *Metropolita Andrzej Szeptycki. Studia i materiały*. Kraków.

REFERENCES

- Avakumov, Y. (Ed.). (2004). *Mytropolyt Andrei Sheptytskyi i hreko-katolyky v Rosii*. Lviv (in Ukrainian).
- Arkusha, O. (2004). *Ukrainskyi khrystyiansko-suspilnyi rukh u Halychyni na pochatku XX stolittia: polityka tovarystva «Ruska hromada»*. Shliakhamy istorii. Naukovyi zbirnyk istorychnoho fakultetu LNU im. I. Franka na poshanu profesora Kostiantyna Kondratiuka. Lviv, 63–99 (in Ukrainian).
- Botsiurkiv, B. (2005). *Ukrainska Hreko-Katolytska Tserkva i Radianska derzhava (1939–1950)*. Lviv (in Ukrainian).

- Haiova, O., & Kravchuk, A. (Comps.), Kravchuk, A. (Ed.). (1995). *Mytropolyt Andrei Sheptytskyi: Zhyttia i diialnist. Dokumenty i materialy. 1899–1944, 1*. Lviv (in Ukrainian).
- Haiova, O., Kravchuk, A. (Comps.), Kravchuk, A. (Ed.). (1998). *Mytropolyt Andrei Sheptytskyi: Zhyttia i diialnist. Dokumenty i materialy. 1899–1944, 2/1*. Lviv (in Ukrainian).
- Haiova, O., Kravchuk, A. (Comps.), Kravchuk, A. (Ed.). (1999). *Mytropolyt Andrei Sheptytskyi: Zhyttia i diialnist. Dokumenty i materialy. 1899–1944, 2/2*. Lviv (in Ukrainian).
- Haiova, O., & Perun, M. (2019). *Na skeli viry. Mytropolyt Andrei Sheptytskyi*. Lviv (in Ukrainian).
- Hentosh, L. (2006). *Vatykan i vyklyky modernosti. Skhidnoievropeiska polityka papy Benedykta XV ta ukrainsko-polskyi konflikt u Halychyni (1914–1923)*. Lviv (in Ukrainian).
- Hentosh, L. (2014). Stavlennia mytropolyta Andreia Sheptytskoho do «patsyfikatsii» 1930 r. *Ukraina moderna, 21*, 91–112 (in Ukrainian).
- Hentosh, L. (2015). *Mytropolyt Sheptytskyi 1923–1939: vyprobuvannia idealiv*. Lviv (in Ukrainian).
- Horak, R. (2020). *Andrei Sheptytskyi. Biohrafia*. Lviv (in Ukrainian).
- Huzar, L. (2015). *Andrei Sheptytskyi, Mytropolyt Halytskyi, (1901–1944) – provisnyk ekumenizmu*. Lviv (in Ukrainian).
- Hunchak, T. (1993). *U mundryakh voroha*. Kyiv (in Ukrainian).
- Yehreshii, O. (2006). *Yepyskop Hryhorii Khomyshyn: portret relihiinoho tserkovnoho i hreko-katolytskoho diiacha*. Ivano-Frankivsk (in Ukrainian).
- Zaitsev, O., Behen, O., & Stefaniv, V. (2011). *Natsionalizm i relihiia: Hreko-Katolytska Tserkva ta natsionalistychnyi rukh u Halychyni (1920–1930-ti roky)*. Lviv (in Ukrainian).
- Kis, Ya. (2018). *Pamiat ta identychnist ukrainskykh hreko-katolykiv. Pro dzherela istorychnoi pamiaty UHKTs*. Lviv (in Ukrainian).
- Klish, A. (2012). Ukrainska katolytska narodna partiia (Ukrainska narodna obnova) v interpretatsii suchasnykh ukrainskykh doslidnykiv. *Ukraina–Yevropa–Svit, 10*, 343–346 (in Ukrainian).
- Kokin, S., Serdiuk, N., & Serdiuk, S. (Comps.), Bohunov, S. (Co-head). (2005). *Mytropolyt Andrei Sheptytskyi u dokumentakh radianskykh orhaniv derzhavnoi bezpeky (1939–1944 rr.)*. Kyiv (in Ukrainian).
- Kolb, N. (2016). Vid Shashkevycha do Sheptytskoho: tserkovno-relihiine zhyttia u Habsburzkii Halychyni. V Lytvyn, M. (Auth.-Comp.). *Proekt «Ukraina». Avstriiska Halychyna*. Kharkiv: Folio, 298–317 (in Ukrainian).
- Korolevskyi, K. (2014). *Mytropolyt Andrei Sheptytskyi (1865–1944)*. Lviv (in Ukrainian).
- Krasivskyi, O. (1996). *Za Ukrainsku derzhavu i tserkvu. Hromadska i suspilno-politychna diialnist mytropolyta Andreia Sheptytskoho v 1918–1923 rr.* Lviv (in Ukrainian).
- Lazarovych, M. (2018). *Ukrainski sichovi striltsi u borotbi za voliu Ukrainy. Ichnia* (in Ukrainian).

- Lytvyn M. (Ed.). (2021). *Za svobodu: Ukrainsko-polskyi dialoh i sprobny porozuminnia*. Lviv (in Ukrainian).
- Lytvyn, M. (1998). *Ukrainsko-polska viina 1918–1919 rr.* Lviv (in Ukrainian).
- Lytvyn, M. (2015). *Moisei ukrainskoho narodu. Do 150-richchia vid dnia narodzhennia Andreia Sheptytskoho*. Lviv (in Ukrainian).
- Lytvyn, M., & Naumenko, K. (1995). *Istoriia ZUNR*. Lviv (in Ukrainian).
- Lytvyn, S. (2018). *Symon Petliura u borotbi za samostiinu Ukrainu*. Kyiv (in Ukrainian).
- Mazur, O., Pater, I. (1997). Ukrainci i poliaky: uhoda 1914 r. u svitli rosiiskoi diplomatii. V P. Fedorchak (Ed.), *Ukrainsko-polski vidnosyny v Halychyni u XX st.* Ivano-Frankivsk, 58–61 (in Ukrainian).
- Matkovskyy, I. (2019). *Kazymyr hraf Sheptytskyi – otets Klymentii: polskyi arystokrat, Ekzarkh Rosii ta Sybiru, arkhymandryt Studytiv. Pravednyk narodiv svitu, blazhennyi Katolytskoi Tserkvy*. Lviv (in Ukrainian).
- Mudryi, M., & Savczyn, B. (Comps.). (2011). *Olesnycky Jevhen. Storinky z moho zytia*. Lviv (in Ukrainian).
- Orlevych, I. (2013). Rusofilska techiia na pochatku 1920-kh rokiv u Halychyni. *Halychyna*, 22–23, 200–208 (in Ukrainian).
- Papuha, Ya. (2008). *Zakhidna Ukraina i Holodomor 1932–1933 rokiv: Moralno-politychna i materialna dopomoha postrazhdalym*. Lviv (in Ukrainian).
- Pikulyk, N., & Senyk, L. (1997). *Klymentii Sheptytskyi – sluha Bozhyi*. Lviv: Svichado (in Ukrainian).
- Posivnych, M. (Ed. & Comp.) (2014). *Zhyttia i diialnist Stepana Bandery: dokumenty i materialy*. Ternopil (in Ukrainian).
- Propamiatna knyha pershoho rusko-narodnoho palomnytstva v Sviatu zemliu vod 5 do 28 veresnia 1906* (1907). Zhovkva (in Ukrainian).
- Rasevych, V. (1997). Polityk, shcho rozmynuvsia zi svoim chasom. *Istoriia zhyttia Vilhelma Habsburha. Yevropeyskyi chas, 1*, 35–36 (in Ukrainian).
- Serhiichuk, V. (Ed.). (2006). *Likvidatsiia UHKTs (1939–1946). Dokumenty radianskykh orhaniv bezpeky, 1*. Kyiv (in Ukrainian).
- Serhiichuk, V. (Ed.). (2006). *Likvidatsiia UHKTs (1939–1946). Dokumenty radianskykh orhaniv bezpeky, 2*. Kyiv (in Ukrainian).
- Serhiichuk, V. (Ed.). (2009). *Stepan Bandera v dokumentakh radianskykh orhaniv derzhavnoi bezpeky (1934–1959), 1*. Kyiv (in Ukrainian).
- Smolii, V. (Ed.), Verstiuk, V. and other. (Comps.). (1996). *Ukrainska Tsentralna Rada. Dokumenty i materialy, 1*. Kyiv (in Ukrainian).
- Smolii, V. (Ed.), Verstiuk, V. and other. (Comps.). (1996). *Ukrainska Tsentralna Rada. Dokumenty i materialy, 2*. Kyiv (in Ukrainian).
- Tymchenko, R. (2013). *Vidnosyny Ukrainskoi Narodnoi Respubliky y Zakhidnoukrainskoi Narodnoi Respubliky (lystopad 1918 – kviten 1920 rr.)*. Kyiv (in Ukrainian).
- Fan, R., & Pavlyshyn, O. (Eds.). (2019) *Istoriia Yevreiskoi natsionalnoi avtonomii v period Zakhidno-Ukrainskoi Narodnoi Respubliky*. Lviv (in Ukrainian).

Tsvenhrosh, H. (1993). *Natsionalno-derzhavni pohliady mytropolyta Andreia Sheptytskoho y polsko-ukrainska viina 1918–1919 rr. Ukraina–Polshcha: istorychna spadshchyna i suspilna svidomist*. Kyiv, 181–182 (in Ukrainian).

Chornovol, I. (2002). *Ukrainska fraktsiia Halytskoho kraiovoho seimu 1861–1901*. Lviv (in Ukrainian).

Chornovol, I. (2010). *199 deputativ Halytskoho seimu*. Lviv (in Ukrainian).

Chornovol, I. (2017). *Narysy z istorii Halychyny*. Lviv (in Ukrainian).

Chornopyska, V. (2014). *Relihiina ta hromadska diialnist blazhenneho prepodobnomuchenyka Klymentiia (Sheptytskoho) (1869–1951)*. Lviv (in Ukrainian).

Sheptytska, S. (1965). *Molodist i poklykannia o.Romana Sheptytskoho*. Vinnipeh; Toronto (in Ukrainian).

Ostaneek, A. (2017). *Wydarzenia 1930 roku w Malopolsce Wschodniej a bezpieczenstwo II Rzeczypospolitej*. Warszawa (in Polish).

Szumilo, M. (Comp.). (2021). *Symon Petlura. Przywódca niepodległej Ukrainy*. Warszawa (in Polish).

Żiomba, A. (Ed). (1994). *Metropolita Andzej Szeptycki. Studia i materiały*. Krakow (in Polish).

Mykola LYTVYN

*Doctor of Historical Sciences (Dr hab. in History), Professor
Head of the Department «Center for Ukrainian-Polish Relations Research»*

Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of NAS of Ukraine

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1010-2329>

e-mail: lytvynmr@gmail.com

FROM REAL POLITICS AND SOCIAL SOLIDARITY TO NATIONAL STATE: THE SOCIAL MISSION OF METROPOLITAN ANDREY SHEPTYTSKY IN THE FIRST HALF OF THE 20TH CENTURY

The article analyzes the features of state and political activity of the Metropolitan of the Greek Catholic Church (GCC) Andrey Sheptytsky, ambassador of the Diet of Galicia and Lodomeria and deputy of the Parliament of Vienna (1901–1914), member of the Ukrainian National Council of the Western-Ukrainian Peoples Republic (WUPR), who had influence over the leaders of the Ukrainian National-Democratic Union (UNDU) and, partially, members and sympathizers of the Organization of Ukrainian Nationalists (OUN). The article shows his role in the relations of the state and the church in the age of the Habsburg constitutional monarchy, during the national state forming in the course of the Ukrainian revolution of 1917–1923, during the period of Polish authoritarianism, and in the turmoil of the Nazi and Stalinist totalitarian regimes. It proves the incompatibility of church and state priorities in the absence of a national state and democratic government. The study also confirms that A. Sheptytsky considered it his moral-ethical / Christian duty to directly or indirectly resist undemocratic authorities, supporting legal methods of civil disobedience and excluding the methods of physical terror (assassinations of government officials, as well as opposition / loyal politicians). At the same time, A. Sheptytskyi, as a church figure and citizen, sought to adhere to the principles of Christian ethics, social solidarity, and tolerance of inter-national

and interpersonal relations in social and political life. He recommended politicians to reach civic maturity as soon as possible and think not in narrowly party or narrowly ethno-national categories, but in universal, Christian ones. Critical analysis of social reality, cut across state-political transformations, party-political confrontation, economic competition, international contradictions, education of elites and civil society, and humanitarian aid to the poor and disabled, became an important feature of A. Sheptytsky's social ethics. In his pastoral messages and other public actions, A. Sheptytskyi demanded openness, flexibility and dynamism from public-political and church figures, and courage in the face of new adaptations, even those that changed personal beliefs. At the same time, he especially criticized the dogmatism of the left forces (socialists and communists), who promoted militant atheism, liquidation of private property, and collective management of agriculture. As a Christian pastor, he criticized the individual terror tactics of right-wing radical forces, as well as the anti-people policy of the totalitarian regimes of Germany and the USSR. A. Sheptytsky considered the increase in the level of education of everyone, including politicians and clergymen, businessmen and youth, to be an objective sign of social improvement.

Keywords: Andrey Sheptytsky, socio-political processes, state, liberation movement, civil society, social doctrine, education, science.